

פֶּרֶק חֲמִישִׁי

א1 כָּשֶׁם שְׁאָדָם מְצֹוה בְּכבוֹד אָבִיו וּבִירָאָתוֹ, כֶּךָ הוּא חַיֵּב בְּכבוֹד רַבּוֹ וִירָאָתוֹ. וְרַבּוֹ יִתֵּר מֵאָבִיו, שְׁאָבִיו הֵבִיאוֹ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבּוֹ שְׁלֹמְדוֹ חֻכְמָה מְבִיאוֹ לַחַיִּי הָעוֹלָם הַבֶּא.

א2 רָאָה אֲבֹדֶת אָבִיו וְאֲבֹדֶת רַבּוֹ – שְׁלֹרְבוֹ קוֹדֶמֶת לְשִׁלְאָבִיו. אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשָׁאִים בְּמִשָּׁא – מְנִיחַ אֶת שְׁלֹרְבוֹ, וְאַחֵר כֶּךָ אֶת שְׁלֹאָבִיו. אָבִיו וְרַבּוֹ שְׁבוּיִים בַּשְּׂבִיָּה – פּוֹדֶה אֶת רַבּוֹ, וְאַחֵר כֶּךָ פּוֹדֶה אֶת אָבִיו. וְאִם הָיָה אָבִיו תַּלְמִיד חֻכְמָיִם – פּוֹדֶה אֶת אָבִיו תַּחֲלָה. וְכֵן אִם הָיָה אָבִיו חֻכֵּם, אָף עַל פִּי שְׁאִינוֹ שְׁקוֹל כְּנֶגֶד רַבּוֹ – מְשִׁיב אֲבֹדָתוֹ, וְאַחֵר כֶּךָ מְשִׁיב אֲבֹדֶת רַבּוֹ. וְאִין לֶךְ כְּבוֹד גָּדוֹל מִכְּבוֹד הָרֵב, וְלֹא מוֹרָא יִתֵּר מִמוֹרָא הָרֵב; אֲמָרוּ חֻכְמָיִם: מוֹרָא רַבָּךְ – כְּמוֹרָא שְׁמַיִם.

א3 לְפִיכֶךָ אֲמָרוּ חֻכְמָיִם: כָּל הַחוּלֵק עַל רַבּוֹ – כְּחוּלֵק עַל הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּהִצָּתָם עַל יִי" (במדבר כו, ט), וְכָל הָעוֹשֶׂה מְרִיבָה עִם רַבּוֹ – כְּעוֹשֶׂה עִם הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר רַבּוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת יִי" (שם כ, יג), וְכָל הַמְתָּרֵעַ עַל רַבּוֹ – כְּמְתָרֵעַ עַל הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא עָלִינוּ תִּלְנַתִּיכֶם כִּי עַל יִי" (שמות טז, ח), וְכָל הַמְהַרְהֵר אַחֵר רַבּוֹ – כְּמַהַרְהֵר אַחֵר הַשְּׂכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּדְבֹּר הָעָם בְּאֱלֹהִים וּבַמִּשָּׁה" (במדבר כא, ה).

ב אֵי זֶה הוּא חוֹלֵק עַל רַבּוֹ? זֶה שְׁקוֹבֵעַ לוֹ מִדְּרָשׁ, וַיּוֹשֵׁב וְדוֹרֵשׁ וּמִלְמֵד שְׁלֹא בְרִשּׁוֹת רַבּוֹ, וְרַבּוֹ קַיָּם, וְאָף עַל פִּי שְׁרַבּוֹ בְּמִדִּינָה אַחֶרֶת. וְאֲסוּר לְאָדָם לְהוֹרוֹת בְּפָנֵי רַבּוֹ לְעוֹלָם. וְכָל הַמוֹרָה הַלֵּכָה בְּפָנֵי רַבּוֹ – חַיֵּב מִיָּתָהּ.

ג1 הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין רַבּוֹ שְׁנַיִם עֶשֶׂר מִיל, וְשָׁאֵל לוֹ אָדָם דְּבַר הַלֵּכָה – מִתֵּר לְהִשָּׁיב. וְלִהְפָּרִישׁ מִן הָאֲסוּר – אֶפְלוּ בְּפָנֵי רַבּוֹ, מִתֵּר לְהוֹרוֹת. כִּיצַד? כַּגֹּוֹן שֶׁרָאָה אָדָם עוֹשֶׂה דְּבַר הָאֲסוּר, מִפְּנֵי שְׁלֹא יָדַע בְּאֲסוּרוֹ אוֹ מִפְּנֵי רִשְׁעוֹ – יֵשׁ לוֹ לְהִפְרִישׁוֹ וְלֹא מִרְּלוֹ לוֹ דְּבַר זֶה אֲסוּר, וְאֶפְלוּ בְּפָנֵי רַבּוֹ, וְאָף עַל פִּי שְׁלֹא נָתַן לוֹ רַבּוֹ רִשּׁוֹת; שְׁכָל מְקוֹם שֵׁישׁ חֲלוּל הַשֵּׁם – אֵין חוֹלְקִין כְּבוֹד לְרַבּוֹ.

ג2 בְּמָה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּדָבָר שֶׁנִּקְרָה נִקְרָה. אֲבָל לִקְבֹּעַ עֲצָמוֹ לְהוֹרָאָה וְלִישָׁב וּלְהוֹרוֹת לְכָל שׂוֹאֵל – אֶפְלוּ הוּא בְּסוּף הָעוֹלָם וְרַבּוֹ בְּסוּף הָעוֹלָם, אֲסוּר לוֹ לְהוֹרוֹת עַד שְׂמִימוֹת רַבּוֹ, אֲלֹא אִם כֵּן נָטַל רִשּׁוֹת מִרַבּוֹ.

ג3 וְלֹא כָּל מִי שֶׁמֵּת רַבּוֹ מִתֵּר לוֹ לִישָׁב וּלְהוֹרוֹת בְּתוֹרָה, אֲלֹא אִם כֵּן הָיָה תַּלְמִיד שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה. ד1 וְכָל תַּלְמִיד שְׁלֹא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרָה – הָרִי זֶה שׁוֹטָה, רִשְׁעָה וְגַם רוּחַ, וְעָלִיו נֶאֱמַר: "כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה" (משלי ז, כו). וְכֵן חֻכֵּם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וַאֲיֵנוּ מוֹרָה – הָרִי זֶה מוֹנֵעַ תּוֹרָה, וְנוֹתֵן מְכַשׁוּלוֹת לְפָנֵי הָעוֹרִים, וְעָלִיו נֶאֱמַר: "וַעֲצָמַי כָּל הִרְגִּיחַ" (שם).

ד2 אֵלּוּ הַתַּלְמִידִים הַקְּטָנִים שְׁלֹא הִרְבּוּ תּוֹרָה כְּרֹאוּי, וְהֵם מְבַקְשִׁין לְהִתְגַּדֵּל בְּפָנֵי עַמִּי הָאָרֶץ וּבֵין אֲנָשֵׁי עִירָם, וְקוֹפְצִין וַיּוֹשְׁבִין בְּרֹאשׁ לְדוֹן וּלְהוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל – הֵן הַמְרַבִּין אֶת הַמַּחְלָקוֹת, וְהֵם הַמְּחַרְיבִין אֶת הָעוֹלָם, וְהַמְּכַבִּין נֶרָה שְׁלִתוֹרָה, וְהַמְּחַבְּלִים כָּרֶם יִי צְבָאוֹת, וְעָלִיחֵן אֲמַר שְׁלֵמָה

בְּחִכְמָתוֹ: "אֲחִזּוּ לָנוּ שׁוֹעֲלִים, שְׁעָלִים קִטְנִים מִחִבְלִים
בְּרָמִים" (שיר השירים ב, טו).

ה וְאָסוּר לוֹ לְתַלְמִיד לְקִרּוֹת לְרַבּוֹ בְּשֵׁמוֹ, וְאָפְלוּ שְׁלֹא בְּפָנָיו.
וְלֹא יִזְכִּיר שְׁמוֹ בְּפָנָיו, וְאָפְלוּ לְקִרּוֹת לְאַחֲרִים שְׁשִׁמָּם כְּשֵׁם
רַבּוֹ, כְּדֶרֶךְ שְׁעוֹשֶׂה בְּשֵׁם אָבִיו, אֲלֹא יִשְׁנֶה שְׁמֵן וְאָפְלוּ לְאַחֵר
מוֹתָם; וְהוּא שְׂיֵהִיָּה הַשֵּׁם פְּלִיא, שְׁכָל הַשּׁוֹמֵעַ יָדַע שֶׁהוּא
פְּלוּנִי. וְלֹא יִתֵּן שְׁלוֹם לְרַבּוֹ אוֹ יַחְזִיר לוֹ שְׁלוֹם כְּדֶרֶךְ שְׁנוֹתְנִין
הָרַעִים וּמַחְזִירִין זֶה לָזֶה, אֲלֹא שׁוֹחֶה לְפָנָיו, וְאוֹמֵר לוֹ בִּירְאָה
וְכָבוֹד 'שְׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי'. אִם נָתַן לוֹ רַבּוֹ שְׁלוֹם – יַחְזִיר לוֹ
'שְׁלוֹם עָלֶיךָ, רַבִּי וּמָרִי'.

ו1 וְכֵן לֹא יַחְלֹץ תַּפְלִיּוֹ בְּפָנָיו רַבּוֹ; וְלֹא יִסֵּב, אֲלֹא יוֹשֵׁב כִּיּוֹשֵׁב
לְפָנָיו הַמֶּלֶךְ. וְלֹא יִתְפַּלֵּל לְפָנָיו רַבּוֹ, וְלֹא לְאַחֵר רַבּוֹ, וְלֹא בְּצַד
רַבּוֹ, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָסוּר לוֹ לְהִלָּךְ בְּצִדּוֹ. אֲלֹא יִתְרַחֵק
לְאַחֵר רַבּוֹ, וְלֹא יִהְיֶה מִכּוֹן כְּנֶגֶד אַחֲוָרָיו, וְאַחֵר כֶּךָ יִתְפַּלֵּל.
וְלֹא יִכְנֹס עִם רַבּוֹ לְמִרְחָץ.

ו2 לֹא יֵשֵׁב בְּמָקוֹם רַבּוֹ, וְלֹא יִכְרִיעַ דְּבָרָיו בְּפָנָיו, וְלֹא יִסְתֹּר
אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא יֵשֵׁב לְפָנָיו עַד שְׂיֵאמַר לוֹ 'יֹשֵׁב'. וְלֹא יַעֲמִד
מִלְּפָנָיו עַד שְׂיֵאמַר לוֹ 'עֹמֵד' אוֹ עַד שְׂיִטַּל רְשׁוֹת לַעֲמִד.
וְכִשְׂיִפֹּטֵר מִרַבּוֹ – לֹא יַחְזִיר לוֹ אַחֲוָרָיו, אֲלֹא נִרְתַּע לְאַחֲוָרָיו
וּפָנָיו כְּנֶגֶד פָּנָיו. ז וְחַיִּב לַעֲמִד מִפְּנֵי רַבּוֹ מִשְׂרָאָנוּ מִרְחוּק
מִלּוֹא עֵינָיו עַד שְׂיִתְכַּסֶּה מִמֶּנּוּ וְלֹא יִרְאֶה קוֹמָתוֹ, וְאַחֵר כֶּךָ
יֵשֵׁב. וְחַיִּב אָדָם לְהִקְבִּיל אֶת פָּנָיו רַבּוֹ בְּרִגְלָו.

ח אֵין חוֹלְקִין כְּבוֹד לְתַלְמִיד בְּפָנָיו הָרַב, אֲלֹא אִם כֵּן הָיָה
דֶּרֶךְ רַבּוֹ לְחַלֵּק לוֹ כְּבוֹד. וְכָל מְלָאכּוֹת שֶׁהָעֶבֶד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ
– תַּלְמִיד עוֹשֶׂה לְרַבּוֹ. וְאִם הָיָה בְּמָקוֹם שְׂאִין מִכִּירִין אוֹתוֹ
וְלֹא הָיוּ לוֹ תַּפְלִין, וְחָשׁ שְׂמָא יֹאמְרוּ 'עֶבֶד הוּא' – אֵינּוּ נוֹעֵל
לוֹ מִנְעֵלוֹ, וְלֹא חוֹלְצוֹ. וְכָל הַמוֹנֵעַ תַּלְמִידוֹ מִלְּשִׁמְשׁוֹ – מוֹנֵעַ
מִמֶּנּוּ חֶסֶד, וּפּוֹרֵק מִמֶּנּוּ יִרְאֵת שָׁמַיִם. וְכָל תַּלְמִיד שֶׁמְזַלְזֵל
בְּדַבָּר מִכָּל כְּבוֹד רַבּוֹ – גּוֹרֵם לְשִׁכְיָנָה שְׁתַּסְתַּלַּק מִיִּשְׂרָאֵל.

ט1 רָאָה אֶת רַבּוֹ עוֹבֵר עַל דְּבָרֵי תוֹרָה – אוֹמֵר לוֹ 'לְמַדְתָּנוּ
רַבֵּנוּ כֶּךָ וְכֶךָ?'. וְכָל זְמַן שֶׁמְזַכֵּיר שְׁמוּעָה בְּפָנָיו, אוֹמֵר לוֹ 'כֶּךָ
לְמַדְתָּנוּ רַבֵּנוּ'. וְאֵל יֹאמַר דָּבָר שְׁלֹא שָׁמַע מִרַבּוֹ, עַד שְׂיִזְכִּיר
שֵׁם אוֹמְרוֹ. וְכִשְׂיָמוּת רַבּוֹ – קוֹרֵעַ כָּל בְּגָדָיו, עַד שֶׁהוּא מְגַלֶּה
אֶת לְבוֹ, וְאֵינּוּ מְאַחָה לְעוֹלָם.

ט2 בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּרַבּוֹ מִבְּהָק, שְׁלֹמֵד מִמֶּנּוּ רַב
חִכְמָתוֹ. אֲבָל אִם לֹא לָמַד מִמֶּנּוּ רַב חִכְמָתוֹ – הָרִי זֶה 'תַּלְמִיד
חָבֵר', וְאֵינּוּ חַיִּב בְּכָבוֹדוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ; אֲבָל עוֹמֵד
מִלְּפָנָיו, וְקוֹרֵעַ עָלָיו כְּשֵׁם שֶׁהוּא קוֹרֵעַ עַל כָּל הַמֵּתִים שֶׁהוּא
מֵתְאַבֵּל עֲלֵיהֶם.

ט3 אָפְלוּ לֹא לָמַד מִמֶּנּוּ אֲלֹא דָבָר אֶחָד, בֵּין קִטָּן בֵּין גְּדוֹל
– עוֹמֵד מִלְּפָנָיו וְקוֹרֵעַ עָלָיו. י וְכָל תַּלְמִיד חִכְמִים שֶׁדַּעוּתָיו
מִכּוֹנוֹת – אֵינּוּ מְדַבֵּר בְּפָנָיו מִי שֶׁהוּא גְּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחִכְמָה, אֶף
עַל פִּי שְׁלֹא לָמַד מִמֶּנּוּ כָּלוּם.

יא הָרַב הַמְּבָהֵק שֶׁרָצָה לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ בְּכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ
אוֹ בְּאַחַד מֵהֶן, לְכָל תַּלְמִידָיו אוֹ לְאַחַד מֵהֶן – הָרְשׁוֹת בִּידּוֹ.

ואף על פי שמחל - חייב התלמיד להדרו, ואפלו בשעה שמחל.

יב כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב, כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן; כך אמרו חכמים: יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלחברך. וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאהבן, שהן הבנים המהנין בעולם הזה ולעולם הבא.

יג התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו. אמרו חכמים: הרבה חכמה למדתי: מחברי יתר מרבותי, ומתלמידי - יתר מכלם. וכשם שעץ קטן מדליק את הגדול, כך תלמיד קטן מחדד את הרב, עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפארה.

פרק ששי

א כל תלמיד חכמים - מצוה להדרו, ואף על פי שאינו רבו, שנאמר: "מפני שיבה תקום, והדרת פני זקן" (ויקרא יט, לב) - זה שקנה חכמה. ומאמתי חייבין לעמד מפני החכם? משיקרב ממנו בארבע אמות, עד שיעבר מפנגד פניו.

ב1 אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הפסא, שנאמר: "תקום והדרת" (שם) - קימה שיש בה הדור. ואין בעלי אמניות חייבין לעמד מפני תלמידי חכמים בשעה שעסוקין במלאכתן, שנאמר: "תקום והדרת" - מה הדור שאין בו חסרון כיס, אף קימה שאין בה חסרון כיס.

ב2 ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו עד שלא יעמד מפניו? תלמוד לומר: "ויראת מאלהיך" (שם), הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו "ויראת מאלהיך".

ג אין ראוי לחכם שיטריח על העם ויכון עצמו להן כדי שיעמדו מפניו, אלא ילך בדרך קצרה, ומתכונן שלא יראה אותו אחד, כדי שלא יטריחו לעמד. והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מכיריהן מצויין שם, כדי שלא יטריחו.

ד רוכב - הרי הוא כמהלך, וכשם שעומדין מפני המהלך, כך עומדין מפני הרוכב. ה שלשה שהיו מהלכין בדרך - הרב באמצע, גדול מימינו וקטן משמאלו.

ו1 הרואה חכם - אינו עומד מלפניו עד שיגיע לו לארבע אמות; וכיון שעבר - יושב. ראה אב בית דין - עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלוא עיניו, ואינו יושב עד שיעבר מאחריו ארבע אמות. ראה את הנשיא - עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלוא עיניו, ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתפסה מעיניו. והנשיא שמחל על כבודו - כבודו מחול.

ו2 כשהנשיא נכנס - כל העם עומדין, ואינן יושבין עד שיאמר להן 'שבו'. כשאב בית דין נכנס - עושין לו שתי שורות עומדין מכאן ומכאן, עד שנכנס וישב במקומו, ושאר העם יושבין במקומן. ז1 חכם שנכנס - כל שיגיע

לו בארבע אמות עומד מלפניו, אחד עומד ואחד יושב, עד שנכנס וישב במקומו.

21 בני חכמים ותלמידי חכמים, בזמן שהרבים צריכין להן – מקפצין על ראשי העם ונכנסין למקומן. ואין שבת לתלמיד חכמים שיכנס באחרונה. יצא לצורך – חוזר למקומו.

22 בני חכמים: בזמן שיש בהן דעת לשמע – הופכין פניהן כלפי אביהן; אין בהן דעת לשמע – הופכין פניהן כלפי העם. ח תלמיד שהוא יושב לפני רבו תמיד – אינו רשאי לעמד מלפניו אלא שחרית וערבית בלבד, שלא יהא כבודו מרבה מכבוד שמים.

23 מי שהוא זקן מפלג בזקנה, אף על פי שאינו חכם – עומדין לפניו. ואפלו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המפלג בזקנה; ואינו חייב לעמד מלוא קומתו, אלא כדי להדרו. ואפלו זקן גוי – מהדרין אותו בדברים, ונותנין לו יד לסמכו, שנאמר: "מפני שיבה תקום" (שם יט, לב) – כל שיבה במשמע.

1 תלמידי חכמים אינן יוצאין לעשות בעצמן עם כל הקהל בבנין וחפירה שלמדינה וכיוצא בהן, כדי שלא יתבזו בפני עמי הארץ. ואין גובין מהן לבנין החומות ותקון השערים ושכר השומרים וכיוצא בהן, ולא לתשורת המלך. ואין מחיבין אותן לתן המס, בין מס שהוא קצוב על בני העיר בין מס שהוא קצוב על כל איש ואיש, שנאמר: "גם כי יתנו בגוים – עתה אקבצם, ויחלו מעט ממשא מלך" (1) שרים" (הושע ח, י).

2 וכן אם היתה סחורה לתלמיד חכמים – מניחין אותו למכור תחלה, ואין מניחין אחד מבני השוק למכור עד שימכור הוא. וכן אם היה לו דין והיה עומד בכלל בעלי דינין הרבה – מקדימין אותו, ומושיבין אותו.

יא עוון גדול הוא לבזות את החכמים או לשנא אותן; לא חרבה ירושלים עד שבזו בה תלמידי חכמים, שנאמר: "ויהיו מלעבים במלאכי האלהים, ובזים דבריו ומתעתעים בנבאיו" (דברי הימים ב לו, טז), כלומר בזים מלמדי דבריו. וכן זה שאמרה תורה: "ואם בחקתי תמאסו" (ויקרא כו, טו) – מלמדי חקותי תמאסו. וכל המבזה את החכמים – אין לו חלק לעולם הבא, והרי זה בכלל "כי דבר יי בזה" (במדבר טו, לא).

יב אף על פי שהמבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא – אם באו עדים שפזרו, אפלו בדברים, חייב נדויו. ומנדין אותו בית דין ברבים, וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום, ונותנין אותה לחכם. והמבזה את החכם בדברים, אפלו לאחר מותו – מנדין אותו בית דין, והן מתירין אותו כשיחזר בתשובה. אבל אם היה החכם חי – אין מתירין אותו עד שירצה זה שנדוהו בשבילו.

יג וכן החכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר בו, ואינו צריך לא עדים ולא התראה. ואין מתירין לו עד שירצה

את החכם. ואם מת החכם – באין שלשה ומתירין לו. ואם רצה החכם למחל לו, ולא נדהו – הרשות בידו.

יג הרב שגדה לכבודו – חייבין כל תלמידיו לנהג נדוי במגדה. אבל תלמיד שגדה לכבוד עצמו – אין הרב חייב לנהג בו נדוי, אבל כל העם חייבין לנהג בו נדוי. וכן מגדה לנשיא – מגדה לכל ישראל; מגדה לכל ישראל – אינו מגדה לנשיא. מגדה לעירו – מגדה לעיר אחרת; מגדה לעיר אחרת – אינו מגדה לעירו.

יד במה דברים אמורים? במי שגדוהו מפני שבזה תלמידי חכמים. אבל מי שגדוהו על שאר דברים שחייבין עליהן נדוי, אפלו נדהו קטן שבישראל – חייב הנשיא וכל ישראל לנהג בו נדוי, עד שיחזור בתשובה מדבר שגדוהו בשבילו, ויתירו לו.

יז על ארבעה ועשרים דברים מנדין את האדם, בין איש בין אשה. ואלו הן: (א) המבזה את החכם, ואפלו לאחר מותו. (ב) המבזה שליח בית דין. (ג) הקורא לחברו 'עבד'. (ד) המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים, ואין צריך לומר בדברי תורה. (ה) מי ששלחו לו בית דין וקבעו לו זמן, ולא בא. (ו) מי שלא קבל עליו את הדין – מנדין אותו עד שיתן. (ז) מי שיש ברשותו דבר המזיק, כגון כלב רע או סלם רעוע – מנדין אותו עד שיסיר הזקו. (ח) המוכר קרקע שלו לגוי – מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אנס שיבוא מן הגוי לישראל חברו בעל המצר. (ט) המעיד על ישראל בערפאות שלגויים, והוציא ממנו בעדותו ממון שלא כדין ישראל – מנדין אותו עד שישלם. (י) טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותנן לכהן אחר – מנדין אותו עד שיתן. (יא) המחליל יום טוב שני שלגליות, אף על פי שהוא מנהג. (יב) העושה מלאכה בערב הפסח אחר חצות. (יג) המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה בדברי הבאי. (יד) המביא את הרבים לידי חלול השם. (טו) המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ. (יו) המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. (יז) המכשיל את העור. (יח) המעכב את הרבים מלעשות מצוה. (יט) טבח שיצאת טרפה מתחת ידו. (כ) טבח שלא בדק ספינו לפני חכם. (כא) המקשה עצמו לדעת. (כב) מי שגרש את אשתו ועשה בינו ובינה שתפות או משא ומתן המביאין להן להזקק זה לזה – כשיבואו שניהן לבית דין, מנדין אותן. (כג) חכם ששמועתו רעה. (כד) המגדה מי שאינו חייב נדוי.

פרק שביעי

א1 חכם זקן בחכמה, וכן נשיא או אב בית דין שסרח – אין מנדין אותו בפרהסיא לעולם, אלא אם כן עשה כירבעם בן נבט וחבריו. אבל כשחטא שאר חטאות – מלקין אותו בצנעה, שנאמר: "וכשלת היום, וכשל גם נביא עמך לילה" (הושע ד, ה) – אף על פי שפשל, כסוהו פלילה. ואומרים לו 'הכבד ושב בביתך'.

א2 וכן כל תלמיד חכמים שנתחייב נדוי – אסור לבית דין

לִקְפֹּץ וּלְנִדּוּתוֹ בַּמְהָרָה, אֲלֵא בּוֹרְחִין מְדַבֵּר זֶה, וְנִשְׁמָטִין מִמֶּנּוּ. וְחֲסִידֵי הַחֲכָמִים הָיוּ מִשְׁתַּבְּחִין שְׁלֹא נִמְנוּ מְעוּלָם לְנִדּוּת תַּלְמִיד חֲכָמִים, אֲף עַל פִּי שְׁנִמְנִין לְהַלְקוֹתוֹ אִם נִתְחַיֵּב מַלְקוֹת; וְאִפְלוּ מִפֶּת מְרִדּוֹת – נִמְנִין עָלֶיהָ לְהַכּוֹתוֹ.

ב וְכִיצַד הוּא הַנְּדוּי? אֹמְרִין 'פְּלוֹנִי בִשְׁמַתָּא'. וְאִם נִדּוּהוּ בְּפָנָיו – אֹמְרִין 'פְּלוֹנִי זֶה'. וְהַחֲרָם – אֹמְרִין 'פְּלוֹנִי מִחֲרָם'. וְאֶרְוֹר' – בּוֹ אֵלֶּה, בּוֹ שְׁבוּעָה, בּוֹ נְדוּי.

ג כִּיצַד מִתִּירִין הַנְּדוּי אוֹ הַחֲרָם? אֹמְרִין לוֹ 'שְׂרוּי לָךְ וּמַחּוּל לָךְ'. וְאִם הִתִּירוּהוּ שְׁלֹא בְּפָנָיו – אֹמְרִין 'פְּלוֹנִי – שְׂרוּי לוֹ וּמַחּוּל לוֹ'.

ד מָה הוּא הַמִּנְהָג שֶׁיִּנְהָג הַמִּנְהָג בְּעֶצְמוֹ וְשֶׁנּוֹהֲגִין עִמּוֹ? מִנְהָג אֲסוּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס כְּאֵבֶל כָּל יְמֵי נְדוּיוֹ, וְאִין מְזַמְנִין עָלָיו, וְלֹא כּוֹלְלִין אוֹתוֹ בַּעֲשָׂרָה לְכָל דְּבַר שְׂצָרִיף עֲשָׂרָה, וְלֹא יוֹשְׁבִין עִמּוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת. אֲבָל שׁוֹנָה הוּא לְאַחֲרִים, וְשׁוֹנִין לוֹ, וְנִשְׁכָּר, וְשׁוֹכֵר. וְאִם מֵת בְּנְדוּיוֹ – בֵּית דִּין שׁוֹלְחִין וּמַנִּיחִין אָבֶן עַל אָרוֹנוֹ, כְּלוּמַר שֶׁהֵן רוֹגְמִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁהוּא מַבְדִּיל מִן הַצְּבוּר. וְאִין צָרִיף לוֹמַר שְׂאִין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ, וְאִין מְלוּיִן אֶת מִטָּתוֹ.

ה יֵתֵר עָלָיו הַמִּחֲרָם: שְׂאִינוּ שׁוֹנָה לְאַחֲרִים, וְאִין שׁוֹנִין לוֹ; אֲבָל שׁוֹנָה הוּא לְעֶצְמוֹ, כְּדִי שְׁלֹא יִשְׁכַּח תַּלְמוּדוֹ; וְאִינוּ נִשְׁכָּר, וְאִין נִשְׁכָּרִין לוֹ; וְאִין נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין עִמּוֹ; וְאִין מִתְּעַסְקִין עִמּוֹ אֲלֵא מַעֲט עֵסֶק כְּדִי פֶּרֶנְסָתוֹ.

ו מִי שֶׁיֵּשֵׁב בְּנְדוּיוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם וְלֹא בִקֵּשׁ לְהִתִּירוֹ – מְנַדִּין אוֹתוֹ שְׁנִיָּה. יֵשֵׁב שְׁלֹשִׁים יוֹם אַחֲרִים וְלֹא בִקֵּשׁ לְהִתִּירוֹ – מַחֲרִימִין אוֹתוֹ.

ז בְּכַמָּה מִתִּירִין הַנְּדוּי אוֹ הַחֲרָם? בְּשִׁלְשָׁה, אִפְלוּ הֶדְיוּטוֹת. וַיִּחִיד מִמָּחָה מִתִּיר הַנְּדוּי לְבָדוֹ. וַיֵּשׁ לְתַלְמִיד לְהִתִּיר הַנְּדוּי אוֹ הַחֲרָם, וְאִפְלוּ בְּמָקוֹם הָרֹב.

ח* שְׁלֹשָׁה שְׁנָדוּ וְהִלְכוּ לָהֶן, וְחִזְרוּ זֶה מְדַבֵּר שְׁנִדּוּהוּ בְּגִלְלוֹ – בָּאִין שְׁלֹשָׁה אַחֲרִים וּמִתִּירִין לוֹ. י מִי שְׁלֹא יָדַע מִי נִדָּהוּ – יֵלֶךְ אֲצֵל הַנָּשִׂיא, וַיִּתִּיר לוֹ נְדוּיוֹ.

יא נְדוּי עַל תְּנָאי – אִפְלוּ מִפִּי עֶצְמוֹ, צָרִיף הִפָּרָה. תַּלְמִיד חֲכָמִים שְׁנִדָּה עֶצְמוֹ, וְאִפְלוּ נִדָּה עֶצְמוֹ עַל דַּעַת פְּלוֹנִי, וְאִפְלוּ עַל דְּבַר שְׁחִיב עָלָיו נְדוּי – הִרִי זֶה מִפֶּר לְעֶצְמוֹ.

יב מִי שְׁנִדּוּהוּ בַּחֲלוּם – אִפְלוּ יָדַע מִי נִדָּהוּ, צָרִיף עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם שְׁשׁוֹנִין הִלְכוֹת לְהִתִּירוֹ מִנְּדוּיוֹ; וְאִם לֹא מָצָא – טוֹרַח אַחֲרֵיהֶן עַד פֶּרְסָה; לֹא מָצָא – מִתִּירִין לוֹ עֲשָׂרָה שְׁשׁוֹנִין מִשְׁנָה; לֹא מָצָא – מִתִּירִין לוֹ מִי שִׁוְדָעִין לְקָרוֹת בַּתּוֹרָה; לֹא מָצָא – מִתִּירִין לוֹ אִפְלוּ עֲשָׂרָה שְׂאִינָן יוֹדָעִין לְקָרוֹת; לֹא מָצָא בְּמָקוֹמוֹ עֲשָׂרָה – מִתִּירִין לוֹ אִפְלוּ שְׁלֹשָׁה.

יג1 מִי שְׁנִדּוּהוּ בְּפָנָיו – אִין מִתִּירִין לוֹ אֲלֵא בְּפָנָיו. נְדוּהוּ שְׁלֹא בְּפָנָיו – מִתִּירִין לוֹ בֵּין בְּפָנָיו בֵּין שְׁלֹא בְּפָנָיו. וְאִין בֵּין נְדוּי לְהִפָּרָה כָּלוּם, אֲלֵא מְנַדִּין וּמִתִּירִין בְּרִגְעַ אֶחָד, כְּשִׁיחֲזַר

הַמִּנְדָּה לְמוֹטָב. וְאִם רָאוּ בֵּית דִּין לְהַנִּיחַ זֶה בְּנִדְוִי כַּמָּה שָׁנִים – מְנִיחִין כְּפִי רָשָׁעוֹ.

יג2 וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין לְהַחֲרִים לָזֶה לְכַתְּחֻלָּה, וּלְהַחֲרִים מִי שְׂאוֹכֵל עִמּוֹ וְשׁוֹתָה עִמּוֹ אוֹ מִי שֶׁיַּעֲמִד עִמּוֹ בְּאַרְבַּע אַמּוֹת – מַחֲרִימִין, כְּדֵי לִיָּסְרוֹ וּכְדֵי לַעֲשׂוֹת סִיג לְתוֹרָה עַד שֶׁלֹּא יִפְרָצוּהָ הַחֲטָאִים.

יג3 אָף עַל פִּי שֵׁישׁ רִשׁוֹת לְחֻכָּם לְנִדּוֹת לְכָבוֹדוֹ, אֵינוֹ שֹׁבֵחַ לְתַלְמִיד חֲכָמִים לְהַנְהִיג עֲצָמוֹ בְּדָבָר זֶה; אֲלָא מַעֲלִים אֲזַנְיוֹ מִדְּבָרֵי עַמִּי הָאֶרֶץ, וְלֹא יָשִׁית לְבוֹ לָהֶן, כְּעֲנִין שְׂאֵמֶר שְׁלֹמָה בְּחֻכְמָתוֹ: "גַּם לְכֹל הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יִדְּבָרוּ אֶל תִּתֵּן לְבָךְ" (קהלת ז, כא).

יג4 וְכֵן הָיָה דֶּרֶךְ חֲסִידִים הָרֵאשׁוֹנִים: שׁוֹמְעִין חֲרַפְתָּן וְאֵינָן מְשִׁיבִין, וְלֹא עוֹד, אֲלָא שְׂמוּחֻלִּין לְמַחֲרָף וְסוֹלְחִין לוֹ. וְחֲכָמִים גְּדוֹלִים הָיוּ מְשַׁתְּבָּחִין בְּמַעֲשֵׂיהֶן הַנָּאִין, וְאוֹמְרִין שְׂמַעוּלָם לֹא נָדָו אָדָם וְלֹא הִחֲרִימוּהוּ לְכָבוֹדָן. וְזוֹ הִיא דֶּרֶכָן שֶׁלְתַלְמִידֵי חֲכָמִים שָׂרְאוּ לִילָךְ בָּהּ.

יג5 בַּמָּה דְּבָרִים אָמוּרִים? בְּשִׁבְזוּהוּ אוֹ חֲרַפּוּהוּ בִּסְתֵר. אָבֵל תַּלְמִיד חֲכָמִים שִׁבְזָהוּ אוֹ חֲרַפּוֹ אָדָם בְּפִרְהָסָא – אָסוּר לוֹ לְמַחֵל עַל כְּבוֹדוֹ; וְאִם מָחֵל – נַעֲנֵשׁ, שְׁזָה בְּזִיוֹן תּוֹרָה; אֲלָא נֹקֵם וְנוֹטֵר הֶרְבֵּה פְּנֻחַשׁ, עַד שֶׁיִּבְקֹשׁ מִמֶּנּוּ מַחִילָה, וְיִסְלַח לוֹ.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסִיעֵן